EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
weekly
e-bulletin
01.11.2021-07.11.2021 No 327
ERI EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
AKHMET YASSAWI UNIVERSITY
aWeekly Analysis

ORTA ASYA TARIM ÜRÜNLERİ TİCARETİNDE GÜNCEL GELİŞMELER

Tarım, gıda güvenliği, istihdam ve ticaret açısından Orta Asya ekonomileri için kilit bir sektör olmaya devam etmektedir. 2019'da Orta Asya ülkelerinde tarımda istihdam (toplam istihdamın yüzdesi olarak) yüksek kalarak, Kazakistan'daki en düşük %15'ten Tacikistan'daki en yüksek %45'e kadar farklılık arz etmektedir. Ticaret açısından tarım sektörü önemli bir ihracat geliri kaynağıdır ve aynı zamanda tarım ürünlerinin ithalatı bölgesel gıda güvenliğini sağlamaktadır. Bu nedenle, okumakta olduğunuz çalışma, salgın sırasında tarım ürünleri ticaretinin hacim ve modellerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Uluslararası Ticaret Merkezi'nden (UTM) alınan verilere dayanmaktadır. Uyumlaştırılmış Sistem'in 1-24 bölümleri tarım ürünlerini mal olarak tanımlamaktadır.

Salgın, bölgenin tarım sektöründe önemli değişikliklere yol açmıştır. Orta Asya ülkeleri sınırlarını kapatarak, ihracat kısıtlamaları getirmiştir. Ayrıca bölge ülkeleri, iç değer zincirlerinin bozulması ve göç gibi bölgesel sorunları ele almak zorunda kalmıştır. Negatif şoklar fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Tüm bu faktörler gıda ürünleri ticaretinin yapısını etkilemiştir.

Bölgenin toplam ihracatı 2019'da 86,1 milyar dolardan 2020'de 71,1 milyar dolara gerilemiştir. Tarım ihracatında ise cüzi bir miktarda düşüş yaşanarak, rapor edilen dönemde, bölgenin ihracatı 5,2 milyar dolardan 5,1 milyar dolara gerilemiştir. Aynı zamanda, tarım ihracatının toplam ihracat içindeki payı 2019'da %6'dan 2020'de %7,2'ye yükselmiştir. Bölgenin toplam ithalatı 2019'da 71,5 milyar dolardan 2020'de 67,9 milyar dolara düşmüştür. Toplam ithalattaki azalmaya rağmen, bölgedeki tarım ve gıda ürünleri ithalatı 2019'da 7,8 milyar dolardan 2020'de 8,1 milyar dolara yükselmiştir. Böylece, tarım ürünleri ithalatının bölgenin toplam ithalatı içindeki payı %10,9'dan yaklaşık %12'ye çıkmıştır. Bu nedenle, bölgedeki tarım ürünleri ticareti 2019'da 13 milyar dolardan 2020'de 13,2 milyar dolara yükselmiştir. Ayrıca, tarımsal ihracatta ticaretin payı büyüme göstermiştir. Bu değişimler, tarım ürünlerinin bölgesel ticarette kritik bir rol oynadığını göstermektedir.

Kazakistan, Orta Asya ülkelerinin geri kalanı için önemli bir tarım ürünleri tedarikçisi olmaya devam etmektedir. Rapor edilen dönemde ülkenin tarımsal ihracatında neredeyse hiçbir değişiklik yaşanmamıştır. 2019'da sektörün ihracatı 3,28 milyar dolar iken 2020'de ise 3,27 milyar dolar olmuştur. Raporlanan dönemde, tarımsal ihracatın toplam ihracat içindeki payı %5,7'den %7'ye yükselmiştir. Ülkenin toplam tarımsal ithalatı 2019'da 3,9 milyar dolardan 2020'de 4 milyar doların üzerine çıkmıştır. Sonuç olarak, tarımsal ithalatın payı %10,2'den %10,7'ye ulaşmıştır. Bu hususta Kazakistan için tarım ürünlerindeki ticaret dengesinin genişlediğini belirtmek önemlidir. 2019'da onun 620 milyon dolar olan ticaret açığı, 2020'de 730 milyon dolar seviyesini çıkmıştır.

Kırgızistan'ın tarım ve gıda ürünleri ihracatın da neredeyse hiç değişiklik olmamıştır. 2019'da 251,1 milyon dolardan 2020'de çok düşük bir azalış ile 250,5 milyon dolara gerilemiştir. Raporlanan dönemde, tarım ihracatının toplam ihracat içindeki payı aynı kalarak %12,8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı zamanda, ülkenin tarımsal ithalatı 2019'da 655 milyon dolardan 2020'de 594 milyon dolara gerilemiştir. Bu azalmaya rağmen, tarımsal ithalatın toplam ithalat içindeki payı %13,4'ten %16,1'e yükselmiştir. Ayrıca, ticaret açığı 403,9 milyon dolardan 343,5 dolara daralmıştır.

Tacikistan'ın tarımsal ihracatı Orta Asya bölgesinde en düşük düzeyi ifade etmek gerekir. 2019 yılında ülke, 33 milyon dolar değerinde ürün ihraç ederken, 2020 yılında tarım ürünleri ihracatı 35 milyon doları aşmıştır. Ancak, ihracat hacmindeki bu önemsiz büyümeye rağmen, tarımsal ihracatın toplam ihracat içindeki payı 2019'da %3'ten 2020'de %2,7'ye gerilemiştir. Tacikistan'ın tarım ürünleri ithalatının payının toplam içerisinde önemli bir düzeyde kalmaya devam ettiğini ifade edebiliriz. 2019'da ülkenin tarımsal ithalatı 757 milyon doları bulurken, 2020'de 818 milyon doları aşmıştır. Tarım ve gıda ithalatının ülkenin toplam ithalatı içindeki payı önemlidir. Veriler 2019'da %22,7'ye eşitken, 2020'de %26,1'e yükselmiştir. Tacikistan'da tarım ürünlerindeki ticaret açığı önemli düzeyde kalmaya devam etmektedir. 2019'da 724 milyon dolardan 2020'de 783 milyon dolara çıkmıştır.

Türkmenistan'ın ticaret akışları hakkında sağlıklı verilere ulaşılamaması ülke hakkında analizler yapılmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin, UTM verileri canlı hayvanlar, et veya süt ürünleri ihracatına ilişkin bilgileri içermemektedir. Bu nedenle, Türkmenistan'ın göstergelerine ilişkin sunulan hesaplamalar, güvenilir veri eksikliğinden dolayı taraflı olabilmektedir. Ancak mevcut veriler, 2019 yılında Türkmenistan'ın 59,5 milyon dolar değerinde tarım ve gıda ürünleri ihraç ettiğini göstermektedir. 2020 yılında ülkenin ihracatı 53,5 milyon dolara gerilemiştir. Tarım ihracatının toplam ihracat içindeki payı 2019 ve 2020 yıllarında sırasıyla %0,5 ve %0,7 oranında değişmiştir. Türkmenistan'ın 2019 yılında 386,3 milyon dolar olan tarım ithalatı, 2020'de 356,4 milyon dolara gerilemiştir. Türkmenistan'ın toplam ihracatı içinde tarım ihracatının ihmal edilebilir düzeyde kalmasına karşın, ithalatın ülkenin toplam ithalatı içindeki payının önemli olduğunu belirtmekte fayda vardır. Örneğin, 2019'da gösterge %12,5 iken 2020'de %11,7'ye düşmüştür. Ülkenin tarım ürünlerindeki ticaret açığı da bir diğer önemli konudur ve 2019'da rakamları bizlere bu hacmin 326,8 milyon dolardan 2020'de 302,9 milyon dolara gerilediğini göstermektedir.

Tarım ihracatı, Özbekistan'ın ihracat gelirlerinin en önemli kaynaklarından biridir. 2019'da ülke 1,6 milyar dolarlık tarım ürünleri ihraç ederken, 2020'de gösterge 1,5 milyar dolara gerilemiştir. Tarım ihracatının ülkenin toplam ihracatı içindeki payı 2019 yılında %11 iken 2020 yılında %11,6'ya yükselmiştir. Aynı zamanda, rapor edilen dönem için tarımsal ithalat artmıştır. 2019'da ülke 2,1 milyar dolar değerinde ürün ithal ederken, 2020'de alımları 2,3 milyar dolara yükselmiştir. Tarım ithalatının ülkenin toplam ithalatı içindeki payı 2019 yılında %9,5 iken 2020 yılında %11,5'e yükselmiştir. Ülkenin ticaret açığı 500 milyon dolardan 800 milyon dolara genişlemiştir.

Tüm Orta Asya ekonomilerinin tarım ürünlerinde negatif bir ticaret dengesine sahip olduğunu belirtmek önemlidir. Salgın sırasında gıda talebi önemli ölçüde artarak, bölge ülkeleri tarımsal ticaret akışlarında büyüme yaşarken, ana ihracat kalemleri arasında yer alan petrol ve diğer ürünlerin ihracatı düşmüştür. Bu durum, ülkelerin tarım sektörlerini daha da geliştirmelerinin önemini göstermektedir. Ayrıca, daha yüksek ticaret akışları, bölge ekonomilerinin gıda ticareti açısından yüksek oranda karşılıklı bağımlılığını göstermektedir. Bu nedenle, bölgedeki politikacıların aşağıdaki önerileri dikkate almaları gerekmektedir. İlk olarak, ülkeler bireysel ticaret politikaları oluştururken ticaret savaşlarından kaçınmak adına komşu devletlerin çıkarlarını da göz önünde bulundurmalıdır. İhracat kısıtlamaları veya yasakları da benzer bir tepkiye neden olarak, toplam arzı azaltarak fiyatların artmasına neden olabilir. Fiyatlardaki artış, bölgedeki tüm ülkelerin refahını olumsuz yönde etkileyecektir. İkinci olarak, bölgedeki politikacıların tarım ürünleri ticaretinin serbestleştirilmesi yönünde adımlar atmaları gerekmektedir. Bu politika değişikliği, daha yüksek arz ve daha düşük fiyatlar ile sonuçlanabilir. Üçüncü olarak, politikacılar Orta Asya'daki tarım ürünleri üretimini ve ticaretini etkileyecek küresel ve bölgesel sorunları ele almalıdır. Özellikle, iklim şokları üretim ve mahsul veriminde önemli bir düşüşe yol açacağından ve bu da arzın azalmasına neden olup gıda fiyatlarını artıracağından iklim değişikliğine odaklanmalıdırlar. Bölgenin iklim şoklarının olumsuz sonuçlarını yaşadığını söylemekte fayda vardır. 2021'de Kazakistan'ın neredeyse tüm bölgelerinde kuraklık yaşanarak, bu durum hem gıda hem de yem segmentlerinde ana mahsullerin veriminde düşüşe neden olmuştur. Bu durum, tahıl ürünlerine olan talebin artmasına ve dolayısıyla fiyatların yükselmesine sebep olmuştur.

İç politikaların yanı sıra, bölge ülkeleri iklim değişikliğinin sonuçlarını hafifletmek için ortak çabalarını güçlendirmelidir. Bu nedenle, tarım ürünleri ticareti önemli bir ihracat geliri kaynağı olmaya devam etmektedir. Ayrıca, bölgesel fiyatları dengeleyip, gıda güvenliğinin iyileştirilmesine önemli ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Yazar Azimzhan Khitakhunov,
Avrasya Araştırma Enstitüsü, Kazakistan

Politika, Dış İlişkiler ve Güvenlik

- Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, 4. Çin Uluslararası Fuarı'nın açılış törenine çevrimiçi olarak katıldı. Cumhurbaşkanı video mesajında etkinliğe katılanları tebrik ederek, Kazakistan ile Çin'in stratejik ortaklığının önemini vurguladı. Cumhurbaşkanı Tokayev, sadece 2020 yılında ikili ticaret hacminin %5 oranında artarak 15 milyar doları aştığını belirtti (Kazinform, 11.05.2021).
- Avusturya Dışişleri Bakanı Michael Linhart, Birinci Avrupa Birliği (AB)-Orta Asya (OA) Ekonomik Forumu'na katılmak üzere Kırgızistan'ı ziyaret etti. Bakan Linhart, Kırgız mevkidaşı Ruslan Kazakbayev ile bir görüşme gerçekleştirdi. Görüşmede Kazakbayev, AB-OA platformunun gelecekte Orta Asya ülkelerinin Avrupa Birliği ile etkileşiminde kalıcı bir çalışma mekanizması haline geleceğine değindi. Görüşmede Kırgızistan ve Avusturya bakanlıkları arasında 2022-2023 yılları için iş birliği programı imzalandı (Kabar, 11.05.2021).
- Özbekistan ve Pakistan, bölgenin jeo-ekonomik paradigma değişiminin ortaya çıkmasına yardımcı olacak çok boyutlu bir Ortak Güvenlik Komisyonu kurmak için tarihi bir anlaşma imzaladılar. Anlaşma, güvenlikle ilgili karşılıklı endişe uyandıran çok çeşitli konuları kapsayarak, Pakistan'ın Ulusal Güvenlik Birimi ile Özbekistan'ın Güvenlik Konseyi arasında bir koordinasyon mekanizması kuracaktır. Özbekistan, Pakistan'ın jeo-ekonomik paradigmasını değiştirmesi için kilit bir ülke olmaya devam etmektedir (UzReport, 03.11.2021).
- Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, Azerbaycanlı mevkidaşı Ceyhun Bayramov ile bir telefon görüşmesi gerçekleştirerek, ikili ilişkiler ve Karabağ bölgesi ile ilgili konuları görüştü. Taraflar ayrıca, ulaşım ve iletişimin açılmasına ilişkin çalışma grubunun faaliyetleri de dâhil olmak üzere üçlü açıklamaların uygulanmasını ele aldı. Bununla birlikte taraflar, Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Rusya, Türkiye ve İran'ı da kapsayan "3+3 formatında bir iş birliği platformu geliştirmenin" önemini vurguladılar (Anadolu Ajansı, 02.11.2021).
- Kırgızistan, Türk İnsansız Hava Aracı (İHA) Bayraktar'ı satın almak için anlaşma imzalayarak bunu yapan ilk Orta Asya ülkesi oldu. Satın alınan İHA'ların sayısı bilinmemektedir. Türkiye, son on yılda Kırgızistan ile ilişkilerini kademeli olarak derinleştirerek, 500 milyon dolardan fazla ticaret geliri ile ülkedeki dördüncü en büyük yatırımcı haline gelmektedir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı sadece 2019 yılında ülkenin kalkınması için yaklaşık 25 milyon dolar katkıda bulunmuştur (Middle East Eye, 05.11.2021).
- Moldova'nın güneyindeki Gagavuzya özerk bölgesi Başkanı (Vali) İrina Vlah, Bakü'de düzenlenen "COVID-19'dan Sonra Dünya" Forumu'nun oturum aralarında Türkiye Adalet ve Kalkınma Partisi Genel Başkan Vekili Binali Yıldırım ile bir araya geldi. İrina Vlah, Moldova'ya sağlanan COVID-19 aşıları, tıbbi ekipman ve sarf malzemeleri için Türkiye'ye teşekkür etti. Vlah, ikili ilişkilerin gelişmesine dikkat çekerek, Türkiye tarafından finanse edilen Endüstri Koleji'nin inşaatının başlamasına da değindi (Infotag, 05.11.2021).

Ekonomi, Finans ve Enerji

- Kazakistan Ulusal Ekonomi Bakanı Asset İrgaliyev, ülkenin önümüzdeki dört yıl içinde beş yeni petrokimya tesisi açmayı planladığını belirtti. Böylece, petrol ürünleri üretimi 40 binden iki milyon tona çıkacaktır. Ayrıca ithalatın payı %87'den %72'ye düşerken, ihracat dokuz kat artacaktır. Bakan, 2025 yılında 418 sanayi projesinin hayata geçirileceğini ve 26 milyar doların üzerinde sabit yatırımın çekileceğini de sözlerine ekledi (Qazaq TV, 05.11.2021).
- Japon hükümeti, iki proje aracılığıyla Özbekistan'daki pamuk ve gübre sektörlerini modernize etmek için yaklaşık 2 milyon dolar ayırdı. İlk proje pamuk yetiştirme uygulamalarını iyileştirmeyi amaçlarken, ikinci proje aracılığıyla hükümet sürdürülebilir kimya endüstrisine uluslararası özel yatırım çekecektir. Japonya'nın Özbekistan Büyükelçisi Yoshinori Fujiyama, Japonya'nın, bu sektörlerde daha fazla yabancı yatırım çekmek ve ticareti canlandırmak için bir fırsat olacağını umut etmektedir (UzReport, 04.11.2021).
- Geçtiğimiz günlerde Kırgızistan Ekonomi ve Ticaret Bakanı Daniyar Amangeldiev ile Macaristan Dış Ekonomik İlişkiler ve Dışişleri Bakanı Peter Szijjarto, Kırgız-Macar Kalkınma Fonu'nun açılışını gerçekleştirdi. Fonun devreye alınmasına ilişkin anlaşmaya Nisan 2021'de varıldı. Fon, Kırgızistan'da yatırımları çekmek ve projeleri uygulamak için bir platform haline gelecektir. Fonun kayıtlı sermayesi 16 milyon dolar olup, gelecekte sermayenin 50 milyon dolara çıkarılması beklenmektedir (Kabar, 05.11.2021).
- Özbekistan Cumhurbaşkanı Şavkat Mirziyoyev, Mart 2021'de Taşkent'te imzalanan Özbek-Kırgız Kalkınma Fonu'nun kurulmasına ilişkin anlaşmayı onaylayan bir kararnameyi imzaladı. Fon, Özbekistan'ın katkısıyla kayıtlı sermayenin gelecekte 200 milyon dolara yükseltilmesiyle günümüzde 50 milyon dolarlık yetkili sermayeye sahip uluslararası bir kuruluş olacaktır. Fon, kredi ve sermaye katılımı sağlayarak Kırgızistan'daki projeleri finanse edecektir (Kabar, 04.11.2021).
- Türkmenistan Başbakan Yardımcısı Serdar Berdimuhamedov, Birleşmiş Milletler (BM) iklim konferansının 26. oturumuna katıldı. Katılımcılara hitap eden Berdimuhamedov, Küresel Metan Taahhüdü girişimini memnuniyetle karşılayarak, Türkmenistan'ın uygulamaya katılma olasılığını değerlendireceğini belirtti. Berdimuhamedov, Türkmenistan'ın ulusal düzeyde metan emisyonlarının azaltılmasına özel önem verdiğini de ifade etti. İlgili süreç hızla hayata geçirilecek ve hem devlet kaynakları hem de uluslararası finans kuruluşlarının tahsis ettiği para bunun için kullanılacaktır (Türkmenportal, 04.11.2021).
- Tacikistan Maliye Bakanı Faiziddin Qahhorzoda geçtiğimiz günlerde yeni Vergi Kanunu taslağını milletvekillerine sundu. Bakan Qahhorzoda, yeni Vergi Kanunu'nun vergi sayısını ondan yediye indirdiğini ve gelir vergisi oranını %13'ten %12'ye düşürdüğünü kaydetti. Ayrıca, katma değer vergisi oranı 1 Ocak 2022'den itibaren %18'den %15'e düşürülecektir. Tacikistan parlamentosu yeni Vergi Kanunu taslağını çoktan onaylamıştır (Asia-Plus, 03.11.2021).

Toplum ve Kültür

- "Yarını Görmek" adlı bir belgesel, Netflix platformunda yayınlanarak, söz konusu platformda yayınlanan ilk Kazak belgeseli oldu. Katerina Suvorova'nın yönettiği film, Aral Denizi'nin yok oluşundan sonra bölgede yaşayan insanların hayatlarını konu etmektedir. "Yarını Görmek" sekiz dile çevrilerek, Avrupalı izleyiciler için Netflix'te ve ABD'deki izleyiciler için Amazon platformunda yayınlanmaktadır. Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinden izleyicilerin yerel akış hizmetlerine erişmesine izin vermek için görüşmeler sürmektedir (The Astana Times, 01.11.2021).
- Kazakistan Cumhurbaşkanı Kasım Comart Tokayev, Hazar Denizi'nin Karasal Kaynak ve Faaliyetlerden Kaynaklanan Kirliliğe Karşı Korunmasına İlişkin Protokol imzaladı. Protokol'ün temel amacı, Hazar Denizi'nin ekolojik olarak sağlıklı bir deniz ortamı olmasını sağlamak ve sürdürmek için karasal kaynaklardan kaynaklanan deniz kirliliğini önlemek, azaltmak, kontrol etmek ve ortadan kaldırmaktır. Kazakistan söz konusu belgeyi imzalayarak, deniz bölgesinde veya kıyı bölgesinde ekonomik faaliyetler yürütürken mevcut en iyi teknolojileri ve çevresel uygulamaları kullanmayı ve teşvik etmeyi taahhüt etmektedir (The Astana Times, 01.11.2021).
- Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPA), "Türk Dünyası: Tarihi, Bugünü ve Geleceği" başlıklı uluslararası bir konferansı Ankara'da düzenledi. Etkinliğe üst düzey yetkililer, diplomatlar, uluslararası kuruluşların temsilcileri, diplomatik misyonlar, Kazakistan ve Türkiye'nin bilimsel ve akademik toplulukları katıldı. Katılımcılar, Türk medeniyetinin tarihi, kültürel ve manevi mirasının yeniden canlandırılması süreçlerini görüştü (Turk-pa.org, 05.11.2021).
- Su ve İklim Konulu Üst Düzey Panel Toplantısında konuşan Tacikistan Devlet Başkanı Emomali Rahmon, Tacikistan'ın 14,000 buzulunun 1,000'den fazlasının tamamen eridiğini kaydetti. Son birkaç on yılda, Orta Asya bölgesinin su kaynaklarının %60'ından fazlasını oluşturan ülkedeki buzulların toplam hacmi neredeyse üçte bir oranında azalmıştır. Ayrıca, bu sürece devam etmenin ciddi sonuçları göz önüne alındığında, Tacikistan'ın daha önce 2025 yılını "Uluslararası Buzulları Koruma Yılı" ilan etmeyi ve "Dünya Buzullar Günü" için bir tarih belirlemeyi önerdiğini belirtti (ASIA-Plus, 03.11.2021).
- 33 ton insani yardım taşıyan BM uçağı Kabil'e ulaştı. Uçak, önümüzdeki kış aylarında kullanılmak üzere 33 ton yalıtım kiti getirdi. Yakın zamanda iki benzer insani yardım sevkiyatının daha bu güzergâh üzerinden Kabil'e ulaştırılması beklenmektedir. BM programları kapsamında Afganistan'da sadece Ekim ayında 4,7 milyon insanın ve bu yıl toplam 11,5 milyon insanın gıda yardımı aldığı bildirilmektedir (Rbc.ru, 03.11.2021).
- UNICEF, kızların Özbekistan'da uzay araştırmalarına olan ilgisini artırmayı amaçlayan uluslararası bir UniSat eğitim programı başlattı. Programa seçilen 20 katılımcı, gerçek bir nano uydu tasarlayacak, birleştirecek ve stratosfere fırlatacaktır. Ön aşamada Kasım 2021'den Şubat 2022'ye kadar seçim yapıldıktan sonra, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'dan katılımcılar 10 gün boyunca Almatı'ya, Al-Farabi adlı Kazak Ulusal Üniversitesi'ne gönderilecektir (Twnews.nl, 03.11.2021).

EURASIAN RESEARCH INSTITUTE
Mametova 48, Almali, 050004,
Almaty / KAZAKHSTAN

Office: +7 (727) 279 97 94 Fax: +7 (727) 279 24 26
ayu.edu.tr • eurasian-research.org
info@eurasian-research.org

Hazırlayanlar
Zhengizkhan Zhanaltay, Kanat Makhanov.